

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗЛУЧЕНЬ В УКРАЇНІ

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF DIVORCES OF UKRAINE

У статті розкривається сутність проблеми розлучень в Україні. Представлено аналіз цього суспільно-психологічного явища, його мотиви, причини і наслідки для особистості та суспільства. Запропоновані рекомендації з мінімізації негативних наслідків розлучень.
Ключові слова: шлюб, розлучення, сімейне життя, моральні цінності, стрес, співжиття, сім'я.

В статті розкривається сутність проблеми розводів в Україні. Представлено аналіз цього общественно-психологічного явища, його мотиви, причини і наслідки для людини і суспільства. Предложено рекомендації по минимизации негативных последствий разводов.
Ключевые слова: брак, развод, семейная жизнь, моральные ценности, стресс, сожительство, семья.

The article reveals the essence of divorces of Ukraine. The analysis of this socio-psychological phenomenon, its motives, causes and consequences for the individual and society. Recommendations on minimization of negative consequences of divorces are proposed.
Modern society is characterized by some logistics in the marriage sphere. Each country has its own characteristics. The level of marriage in Ukraine is high. 90% of the population under the age of 35 is actually married. Extramarital loneliness is not typical for us.

The divorce rate of Ukraine reaches 61%. This is the highest figure in Europe. The peak of divorce falls on the first years of married life.

The main reasons for divorce are: 1. Alcoholism (for this reason, 20% of families break up). 2. Material difficulties (15%). 3. Treason and jealousy (12%). 4. Dissatisfaction with sexual relations (5%). 5. Poor housing conditions (5%). 6. Inability to have children (4%).

Family of Ukraine is a powerful means of improving the economic situation.

The objective reasons for divorce are: loss by religious institutions of their former influence on society; irresponsible attitude to marriage; increase of personal freedoms (including sexual); emancipation and financial independence of women; inflated requirements to the partner.

The subjective motives of divorce are: lack of understanding and love; alcoholism, drug addiction; treasons; poor housing conditions; sexual problem.

The family is the most important social institution of the state. The family as a social institution has 90% of trust. Family plays a key role in everyone's life.

Divorce is a process of reorganization of the family system. The main task after a divorce is to effectively deal with its negative consequences. There are socio-psychological and individual psychological consequences of divorce.

A normal marriage ensures the proper physical and mental health of the person.

Key words: marriage, divorce, family life, moral values, emotional stress, cohabitation, family.

УДК 314.554

Шевченко О.М.

к. психол. н., доцент, доцент кафедри суспільних наук
 Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сьогодення українського суспільства є суттєве зростання кількості розлучень в Україні. Важливість даного питання полягає в тому, що розлучення негативно впливають як на окрему особистість, її родину, так і на все суспільство загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників, які вивчали розлучення, варто виокремити заступника директора Інституту соціології Національної академії наук України Євгена Головаху, кандидата психологічних наук Віталія Луньова, директора Центру з інформаційних проблем територій Національної академії наук та експерта із соціальної психології Петра Жука, президента фонду «Сім'я» Адріана Буковинського, директора Департаменту сім'ї та дітей Міністерства соціальної політики України Руслана Колбасу. Також це явище вивчали Л. Гридковець, Т. Долгова, Є. Симонова, Л. Слюсар. Українські демографи Ю. Корчак-Чепурківський та Л. Чуйко детально досліджували характеристики розлучень на окремих етапах розвитку країни.

Постановка завдання. У роботі ми намагалися детально визначити особливості розлучень як явища, що наявне в житті громад взагалі й українського суспільства зокрема. Особливим завданням для себе ми визначили здійснення просвітницької діяльності серед молоді з метою мінімізації та недопущення такої події, як розлучення. Для досягнення цієї мети ми плануємо використовувати матеріали цієї публікації в навчальному процесі під час вивчення тем «Соціологія молоді» та «Соціологія сім'ї».

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед найголовніших молодіжних проблем, що загострилися останнім часом в Україні, В. Городяненко назвав шлюбно-сімейні проблеми (багато розлучень, сімейних конфліктів) та ін. [1].

Сучасне суспільство, особливо в європейських країнах, характеризується закономірностями, змінами в шлюбній сфері. Водночас кожна країна має свої особливості. Особливістю України є те, що рівень шлюбності в нас високий за європейськими мірками. До 30–35 років фактично 90% населення або

перебуває в шлюбі, або раніше перебувало в ньому. Позашлюбна самотність для нас нехарактерна.

У шлюбній сфері останнім часом намітилися така тенденція, як підвищення віку вступу в шлюб. Середній вік реєстрації першого шлюбу в Україні становить для жінок – 25 років, для чоловіків – майже 28 років. Відходить у минуле рання шлюбність (шлюби до 18 років). У середині 90-х їх було до 10%, а зараз – 1% шлюбів. Нагадаємо, що 2012 р. в Україні набув чинності закон, згідно з яким одружуватися молодим людям можна тільки з 18 років. Раніше шлюбний вік для жінки становив 17 років, для чоловіка – 18 років. Водночас вступити в шлюб раніше, після 16 і до 18 років, можна і зараз, але тільки за рішенням суду.

Інститутом демографії та соціології ім. М.В. Птухи з'ясовано, як респонденти самі визначають причини розлучення. 42% зазначили напруженість у морально-психологічних, емоційних відносинах. Крім відчуження в стосунках, це також ревності, подружня зрада. І це все на тлі невирішеності матеріальних та житлових проблем. 23% опитаних назвали головною причиною розлучень матеріальні проблеми, 42% – однією з важливих причин. Це морально-психологічні проблеми, але на тлі фінансових труднощів [4].

За даними фахівців цього інституту, рівень розлучень в Україні сягає 61% (враховуючи цивільні шлюби). Тобто розпадається більш як половина пар. За даними Євростату, це найвищий показник в Європі. Пік розлучень припадає на перші роки подружнього життя – від 3-х місяців до півтора року.

До п'ятірки причин, які штовхають до розриву стосунків, належать алкоголізм (на першому місці; із цієї причини розпадається кожна п'ята родина). На другому місці – матеріальні труднощі (15%), на третьому – зрада та ревності (12%), на четвертому – незадоволення сексуальними стосунками (5%), на п'ятому – несприятливі житлові умови (5%). Майже 4% розлучень стається через неможливість мати дітей [8].

Після розлучення життя всіх учасників цього процесу кардинально змінюється. Нерви і стрес, депресія і туга очікують на кожному кроці, на кожній стадії розлучення. Емоції додають болю обом сторонам, а діти завжди опиняються в епіцентрі подій. Під час розлучення вирішується якась одна проблема, але з'являється безліч інших. Лише одна з п'яти пар розлучаються цивілізовано. Всі інші розлучення – це соціальна патологія, яка призводить і до психологічних проблем: розчарування в шлюбі взагалі, страхів, неврозів, невпевненості в собі, навіть ненависті до дітей.

Проаналізуємо більш ретельно соціальні наслідки розлучення. Розлучення вкрай нега-

тивно позначається на здоров'ї: розлучені хворіють у середньому у два рази частіше, ніж сімейні, і живуть менше. Причому захворюваність і смертність серед розлучених, неодружених і вдівців-чоловіків значно вище, ніж серед жінок. Серед причин інфаркту розлучення перебуває на другому місці (на першому – смерть коханого партнера).

Протягом року після розлучення ризик захворювань у розлучених збільшується на 30% (психічні та шкірні захворювання, сечостатевої розлади, головні болі). Чоловіки переживають розлучення болючіше, ніж жінки. Статистика самогубств у чоловіків після розлучення перевищує жіночу.

Більшість чоловіків більш соціально-психологічно ізольовані й уразливі, ніж жінки, оскільки вони мають менше друзів. Частина чоловіків впадає у відчай, коли жінка руйнує шлюб проти їхнього бажання. Чоловік зазвичай заперечує проти розлучення, бо разом із дружиною відходять і діти. Суд здебільшого залишає дитину з матір'ю. Чоловік відчуває себе батьком, але не завжди знаходить розуміння в суспільстві. Зараз тільки 20% чоловіків припиняють контакти зі своїми дітьми після розлучення, тоді як 10 років тому таких було 40%.

Фахівці-психологи зазначають, що стосунки батьків із дітьми, чоловіка із дружиною, інші родинні стосунки – єдине ціле і одна з найбільш складних суспільних структур. Розрив хоча б однієї ланки цих зв'язків неминуче призводить до появи негативних і часто непоправних проблем як для окремих особистостей, так і для групи людей.

Соціальними наслідками розлучення психологи вважають такі:

1. Згубний вплив на психіку людини порівняний за своєю потужністю зі смертю чоловіка або близьких родичів. Психологічні проблеми і зміни особистості можуть зберегтися на все життя і впливати на людину в разі укладення повторних шлюбів.

2. Економічні втрати для матеріального становища всіх членів родини після розірвання шлюбу, покладання на державу функції фінансової підтримки.

3. Знижується народжуваність, оскільки не використовуються дитородні ресурси розлучених чоловіків і жінок.

4. Подружні конфлікти призводять до деформації психіки і появи поведінкових проблем у дітей.

Об'єктивні, або суспільно-соціальні причини розлучень такі:

– втрата релігійними інститутами колишнього впливу на суспільство, безвідповідальне ставлення до шлюбу;

– збільшення особистісних свобод людини (зокрема, сексуальних), прагнення особистості до самоствердження;

– емансипація та фінансова незалежність жінок;

– побудова шлюбних відносин на основі любові, що формує завищені вимоги до партнера.

Неотримання очікуваних результатів у шлюбі внаслідок неправильної оцінки власних сил і сил партнера, неготовність до проблем шлюбу призводять до появи *суб'єктивних мотивів для розлучення*:

- брак взаєморозуміння і любові;
- алкоголізм, наркоманія, ігроманія;
- зради і стосунки на стороні;

– мотиви, які формально не залежать від подружжя: вплив родичів, незадовільні житлові умови, сексуальні проблеми тощо.

Зі зміною ставлення до шлюбу як до святині і таїнства змінилися як самі подружжя, так і сімейні взаємини. Відпадає необхідність підлаштовуватися, згладжувати свої індивідуальні особливості і потреби під єдине і непорушне «ми» [5].

Серед соціальних та політичних інституцій, які є в Україні, тільки сім'я має 90% довіри. Це визначальний інститут, який у таких складних умовах залишається головним суспільним інтегратором. Насамперед від сім'ї люди очікують підтримки. З одного боку, це є проявом все ще патріархального суспільства, з іншого – така підтримка особливо потрібна в скрутні часи. Причому вона допомагає не тільки емоційно, а й фізично. Соціологи запевняють, що щасливе сімейне життя зазвичай довше за самотнє.

Якщо шлюб нормальний, то він забезпечує людині кращий стан не тільки фізичного, а й психічного здоров'я. Особливо це стосується чоловіків. За спостереженнями соціологів, перший рік після розлучення зазвичай складніший для жінки, але чоловіки в довготривалій перспективі мають більше проблем із психічним і фізичним здоров'ям, загалом живуть менше.

Психологи стверджують, що причини розлучень не змінилися ще з давніх часів. Вони підкреслюють, що не варто думати, що шлюби повинні бути збережені за будь-яку ціну. Шлюб природно розпадається, коли зникають почуття, через які він був укладений.

Це починається з того, що люди із самого початку зробили неправильний вибір, дуже довго намагалися з ним якимось чином змиритися, але не вийшло. Зовнішні прояви й ознаки можуть бути різні: фінансові, культурні, можливо, пов'язані з відмінністю релігійних поглядів, переконань, цінностей.

Експерти із соціальної психології звертають увагу на зв'язок між міцним шлюбом та економікою. Сім'я в Україні традиційно є потужним засобом покращення економічної ситуації, адже малий та середній бізнес започатковувалися сім'ями.

Український принцип «свій до свого по своє» ефективно здійснювався в міжвоєнний період, зокрема в Західній Україні, малий і середній бізнес, кооперація – це все було сімейне. Отже, відродження традицій сімейного підприємництва зможе піти на користь економіці всієї країни.

Соціологи застерігають, що загальноєвропейська тенденція кризи сім'ї навряд чи омине Україну. Основну причину вони вбачають у тому, що українські жінки вже не погоджуються на ту роль, яка відводилася їм у патріархальному суспільстві. Однак, на думку соціологів, є і позитивні зрушення.

Потроху відходять патріархальні забобони. Порівняно з даними 25-річної давнини стало значно менше чоловіків, які вважають, що жінкам нема чого робити в політиці чи громадському житті. Подолання застарілих уявлень про ґендерні ролі може допомогти Україні зберегти інститут сім'ї та слугувати прикладом для всієї Європи.

Президент фонду «Сім'я», науковець-філософ Адріан Буковинський інформує, що в державі найменша кількість розлучень у західних регіонах України, а найбільша – у південних і східних. Якщо середній відсоток розлучень по Україні – 57%, то в західних регіонах він становить 30%, а в південних і східних – доходить до 70%.

На думку дослідника, основною причиною розлучень є непередбаченість до подружнього життя. А цим мають опікуватися батьки (показувати власний приклад) та школа (проводити на ці теми спеціальні уроки).

Можна стверджувати, що криза інституції сім'ї поглиблюється і проектується на наступні покоління. Основна причина – непередбаченість до життя в подружжі, нестача знань та порушені ціннісні орієнтири. Комплексна підготовка до життя в подружжі допоможе зменшити кількість розлучень і покращити демографічну ситуацію. Сьогодні поняття сім'ї викривлене, люди, які створюють сім'ю і мають потребу в міцних і надійних відносинах, здебільшого не вміють і не можуть собі їх забезпечити. Тому що їх цьому не навчили, не показали приклад. Шлях до нещасливого життя лежить через образи, нерозуміння, побутові негаразди та нестримані емоції [6].

Дискусійною для нас є теза психологів про те, що розлучення батьків утричі збільшує можливість розлучення в майбутньому їхніх дітей. У дітей, які зростали в повній сім'ї, у дорослому віці розпадається лише один із 20 шлюбів.

Негативним є той факт, що зростає кількість таких відносин, як співжиття, тобто люди живуть разом, але не одружуються. Як наслідок, знижується рівень офіційних шлюбів та зростає позашлюбна народжуваність [1, с. 413].

Окрім того, розлучення значно впливає на майбутнє виховання дітей, формуючи зразки поведінки, які можна розглядати як альтернативу нормам і цінностям, на яких засновано інститут шлюбу. Розлучення також негативно впливають на демографічну ситуацію, адже майже 80% усіх розлучених є або одностатевими, або взагалі бездітними.

В. Піча виділяє такі явища в суспільстві, які спричинені розлученнями:

1. Підвищується рівень повторних шлюбів.
2. Збільшується кількість сімей із нерідним батьком, мачухою.
3. Більш поширеним явищем стають неповні сім'ї (здебільшого сім'ї з однією матір'ю) [3, с. 221].

Варто зрозуміти, що закінчення подружніх відносин – це не проста зміна сімейного статусу людини, воно спричиняє зміну всього устрою його життя – економічного, соціального, сексуального. Тому дане явище є однозначно негативним для суспільства. Для покращення ситуації потрібно виховувати в молодого покоління етичні основи сім'ї та моральні засади.

Міністр соціальної політики України Андрій Рева повідомив, що за 15 років в Україні у 22 рази зросла кількість матерів-одиначок. Ростуть показники розлучень в Україні. За словами А. Реви, кожна п'ята дитина в Україні народжується поза шлюбом. 10% укладених шлюбів розривають протягом першого року і лише одна із трьох пар не розлучається. У 90% випадків діти залишаються жити з матір'ю.

Нагадаємо, в Україні 21 тисяча пар одружилися, скориставшись впровадженою в минулому році послугою «Шлюб за добу». Також важливою є інформація, що українцям спростили процедуру розлучення. Уже із 2019 р. усі документи можна буде подати, не виходячи з дому [7]. Цікаво, як це вплине на статистику рівня розлучень.

Насамкінець пропонуємо різноманітні **рекомендації** щодо гармонійного існування родин. Отже, за результатами соціологічного дослідження «Фактори сімейного щастя», що проводилося за підтримки Мінсоцполітики, з'ясовано, що фундаментом щасливого шлюбу є взаєморозуміння, кохання, прийняття іншого таким, як він є, взаємне бажання вдосконалюватися разом, спільні інтереси, боротьба зі своїм «Его». Шлях до нещасливого сімейного життя лежить через обман, нечесність із партнером.

Урегулювати конфлікти допомагають присутність дітей, віра в Бога, уміння переступати через своє «Я», змовчати, приборкати емоції, бачення проблем у собі, а не в партнері, вміння робити те, чого не хочеться.

Доцільним і необхідним є запровадження спеціальних дисциплін у школах, вишах та центрах сімейної консультації. Дане дослідження акцентує увагу на програмі підтримки сім'ї. Головна підтримка має бути спрямована на формування і підготовку молодих людей, які одружуються.

На думку Л. Гридковець, було б добре ще з малих років навчати школярів того, що сім'я – важливий інститут суспільства. Потрібно культивувати в дітей поважне ставлення до чоловічої та жіночої статі як взаємодоповнюючих парадигм, до шлюбу, материнства, батьківства в усіх сферах культурного поля особистості: потребнісно-мотиваційній, емоційно-почуттєвій, когнітивно-інформаційній, поведінково-результативній [2, с. 64].

З метою зменшення розлучень в Україні можна використати закордонний досвід, коли під час кризових сімейних періодів звертаються до сімейного психолога чи спеціального консультанта.

Щоби змінити цю ситуацію, необхідний комплексний підхід. Це і пропаганда ідей міцної сім'ї та міцного шлюбу, і популяризація сімейних цінностей, які останнім часом відійшли на другий план.

Дієвим механізмом зменшення числа розлучень стануть і зміни в законодавстві, згідно з якими розлучення буде непростію і дорогою процедурою. Це жорсткий крок, але завдяки йому пари будуть ухвалювати зважене рішення про шлюб.

Висновки з проведеного дослідження. Перед тим, як вступати в шлюб, молоді люди повинні зрозуміти всю важливість цього кроку, роль нормальних сімейних стосунків та взагалі сім'ї як такої. Адже сім'я є найважливішим соціальним інститутом держави і відіграє ключову роль у житті кожного.

Розлучення – це процес реорганізації сімейної системи за життя подружжя, що відбувається з різних причин. Після розлучення головне завдання – це ефективно впоратися з його негативними наслідками, усвідомити позитивні аспекти теперішньої ситуації. Зазначимо, що виділяють як соціально-психологічні, так і індивідуально-психологічні наслідки розлучення.

Однак розірвання шлюбу має не тільки негативні, але і позитивні сторони. Погодитися із цим важко, особливо коли переживаєш гострий період горя і відчаю, але потім на цьому необхідно акцентувати увагу людини. Це одне з головних завдань психологічної допомоги особистості, яка пережила розірвання шлюбу. Актуальним є подальше дослідження всіх аспектів процесу розлучення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Городяненко В. Соціологія: підручн. К.: Академія, 2008. 544 с.
2. Гридковець Л. Підготовка особистості до майбутнього шлюбу засобами сучасної школи. Вісник КІБіТ. 2010. № 1. С. 64–68.
3. Піча В. Соціологія: підручн. Львів: Новий світ – 2000, 2007. 280 с.
4. Соціологія кохання: як українці одружуються і чому розлучаються. URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/sociologiya-lyubvi-kak-ukraincy-zaklyuchayut-braki-i-pochemu-razvodyatsya-1113755.html>.
5. Проблеми розлучення – причини, правові, психологічні проблеми URL: <http://panna.pp.ua/393-problemi-rozluchennja-prichini-pravovi.html>.
6. Сім'я – єдиний інститут, що має 90% довіри українців (Головаха). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28846972.html>.
7. Українці масово розлучаються: цифри вражають. URL: <https://narodna-pravda.ua/2018/01/15/ukrayintsi-masovo-rozluchayutsya-tsyfry-vrazhayut/>.
8. Україна – на першому місці в Європі за кількістю розлучень. URL: <https://expres.online/archive/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu-misciyevropi-kilkistyu-rozluchen>.